

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.2.155](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.155)

УДК 314.172; 331.44

Л. В. Чернецька,
аспірант, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", м. Київ
ORCID: 0000-0002-6622-6964

ДЕТЕРМІНАНТИ ВТРАТ РОБОЧОЇ СИЛИ: СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ

L. Chernetska
postgraduate student,
SO "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine", Kyiv

DETERMINANTS OF LABOR LOSSES: ESSENCE AND CLASSIFICATION

У статті подано авторське тлумачення поняття, "втрати робочої сили" та "детермінанти втрат робочої сили". Здійснено аналіз та класифікацію цих детермінант. Визначено, що детермінанти втрат робочої сили можна поділити на такі основні групи як: індивідуальні, соціальні, соціетальні та екологічні. Серед індивідуальних детермінант розрізняються поведінкові та біологічні. У структурі соціальних детермінант виділено: матеріально-побутові умови життя, сімейні характеристики та соціальні зв'язки. Соціетальні включають: суспільно-політичні та соціально-економічні, останні з яких поділено на структурні, інституційні та інфраструктурні. Обґрунтовано специфіку формування втрат робочої сили спираючись на методологічні положення про трьох фазну структуру процесу її відтворення.

Доведено, що усі детермінанти втрат робочої сили є взаємопов'язаними та взаємозалежними, характеризуються системоутворюючим характером: дія одних посилює дію інших.

An important factor in the economic growth of the national economy are its human resources, the effective implementation of which is affected by many problems - premature mortality, migration, disability, unemployment, etc. All these are labor losses that are inevitable, both in the current and in the future. However, by using some leverage, society can stimulate the reduction of these losses or prevent or slow down their excessive growth. A clear understanding of the losses of the workforce requires knowledge of the basis of their occurrence. Therefore, an in-depth study of all the determinants that enables them to enable state bodies, various institutions to develop systematic measures to counteract the processes of their formation. Despite the conditional systematization of the determinants of labor losses, it is possible to penetrate sufficiently deep into the phenomenon under study, investigate the causes of its dynamics and identify trends in change.

This article is aimed at revealing the nature of labor losses, classification and analysis of the determinants that cause them. Identifying the most crucial determinants will allow the whole institutional sector to more effectively pass on such information to the public and regulate policies to reduce and prevent workforce losses.

On the basis of generalization of theoretical and empirical materials, the article presents the author's interpretation of the concept, "labor losses" and "determinants of labor losses". The analysis and classification of these determinants is carried out.

According to the author, the determinants of labor losses can be divided into such main groups as: individual, social, social and environmental. The individual determinants are behavioral and biological. In the structure of social determinants are highlighted: living and living conditions, family characteristics and social ties. Social includes: socio-political and socio-economic, the latter of which is divided into structural, institutional and infrastructural. It is proved that the determinants of labor losses are interrelated and interdependent, characterized by a system-forming nature: the action of some enhances the action of others.

Ключові слова: *втрати робочої сили; детермінанти; чинники; детермінанти втрат робочої сили; класифікація; структура.*

Keywords: *labor losses; determinants; factors; determinants of labor losses; classification; structure.*

Постановка проблеми. Важливим компонентом ресурсного потенціалу національної економіки виступають її людські ресурси, на ефективній реалізації яких в Україні істотно позначаються безліч проблем. Спостерігається негативна тенденція щодо чисельності населення економічно активного та працездатного віку, яка в найближчій перспективі навряд чи зміниться. Лише за 2019 рік населення у віці 15–64 років зменшилося на 250,9 тис., або на 1,0%. Протягом 2015–2019 р.р. зменшення кількості населення даної вікової групи склало - 3,9%. На цю негативну динаміку, також, накладаються і проблеми з зайнятістю. Так, рівень економічної активності населення працездатного віку в нашій країні не перевищує 73%, який говорить про те, що не менше 27% потенціалу трудового ресурсу щорічно стабільно не використовується. Крім того, щонайменше 9% економічно активного населення – безробітні. При цьому, через відсутність роботи та гідної винагороди за працю щоденно протягом року за кордоном з України перебувають близько 3,2 млн трудових мігрантів. А у загальному міграційному процесі беруть участь у від 7 до 9 млн українців на рік.

Тому, для того щоб розробити заходи щодо максимального збереження та ефективного використання всього потенціалу робочої сили в Україні передують дослідження, спрямовані на знання підґрунтя їх виникнення. Глибоке дослідження всіх детермінуючих чинників втрат робочої сили дасть змогу визначити конкретні шляхи зменшення цих втрат та їх запобігання.

Аналіз досліджень і публікацій. У найбільш загальному значенні "детермінанта" (від лат. *determinaris* – вирішальний) – причина, умова, фактор, а також складова, компонент. Як чинник визначає "детермінанту" й Оксфордський словник: "детермінанта – це чинник, який здійснює вирішальний вплив на характер або результат чогось" [4]. Отже, кардинальної, принципової різниці між категоріями "чинник" та "детермінанта" немає. Ми погоджуємось з Д.Г.Шушпановим, що "детермінанта" є, по суті, тим самим чинником, але з конкретизованим впливом на об'єкт дослідження [2, с.144]. Таким чином, детермінанти – це визначальні чинники.

Враховуючи постійні зміни медико-демографічної та соціально-економічної ситуації в Україні, аналіз детермінантів втрати робочої сили є завжди актуальним, а питання їх класифікації та аналізу, як спосіб подолання перешкод на шляху до економічного зростання та розвитку, потребує безперервного вивчення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розкритті сутності втрат робочої сили, здійсненні класифікації та аналізу детермінант, які їх обумовлюють.

Виклад основного матеріалу дослідження. Втрати робочої сили (на макрорівні) – фактичне або потенційне зменшення, вилучення (повністю чи частково, тимчасово чи безповоротно) людей із національного виробництва, що спричинене впливом багатьох детермінуючих факторів й призводить до певних соціально-економічних збитків. Це природне та міграційне скорочення населення економічно-активного (працездатного) віку, кількість осіб, які повністю втратили працездатність, а також нераціональність його використання (через безробіття, економічну пасивність, вимушену неповну зайнятість та тимчасову непрацездатність)(рис. 1).

Як видно з рис.1, втрати робочої сили є неминучими, як у поточному, так і в майбутньому періодах. Вони зумовлюються різними складовими та чинниками, що їх детермінують.

Ми трактуємо "*детермінанти втрат робочої сили*" як несприятливі умови, різного походження та характеру дії, вплив яких (кожної окремо або сукупний) визначають рівень абсолютних втрат економічно активного населення країни та його недовикористання в суспільному виробництві.

Досліджуючи детермінанти кожної із складових втрат робочої сили окремо, ми переконатися в тому, що для окреслення проблеми в цілому усі детермінанти можна об'єднати у спільні групи. Тому, на нашу думку, їх можна поділити на такі загальні види: *індивідуальні (біологічні, індивідуальна поведінка), соціальні, соціетальні та екологічні.*

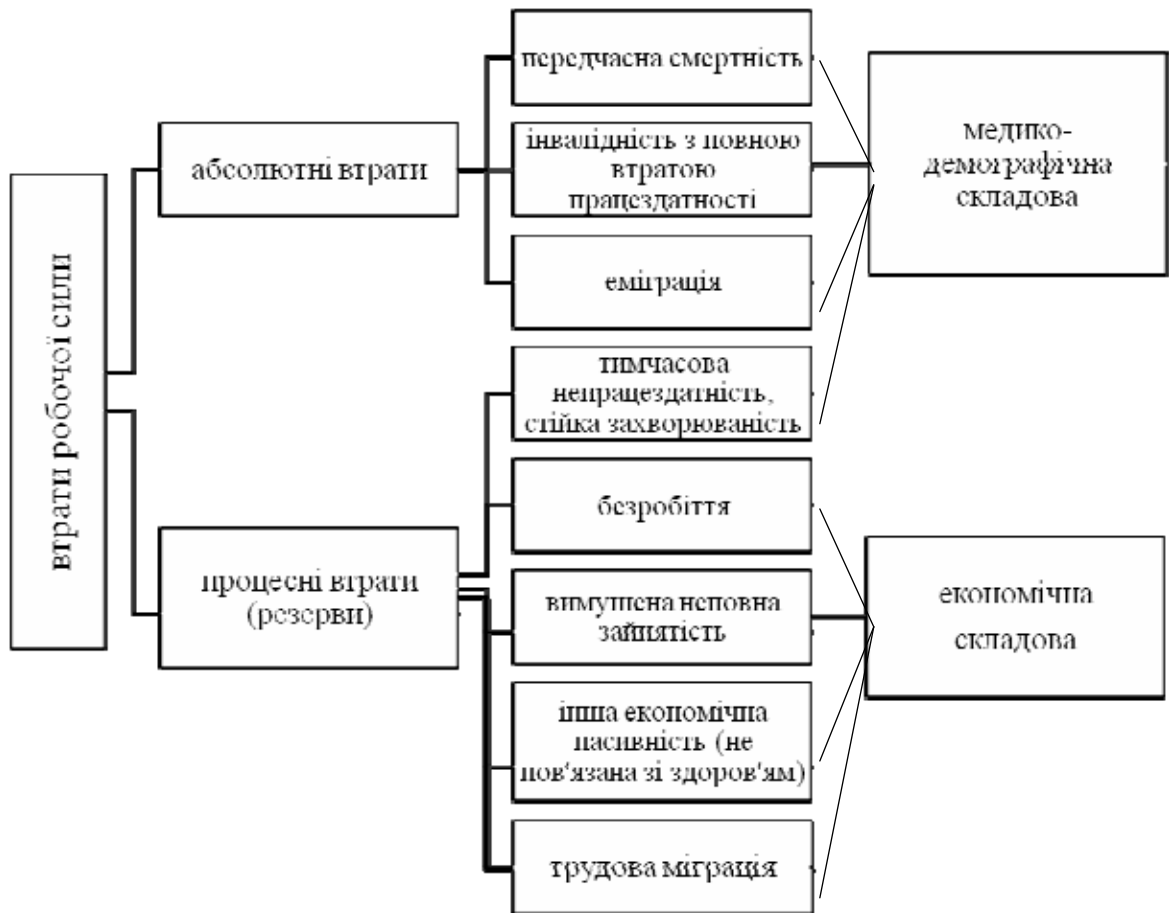

Рис. 1. Структурна декомпозиція втрат робочої сили на макрорівні

Серед **індивідуальних** детермінант треба розрізняти *поведінкові* детермінанти, що виражаються в індивідуальному виборі людиною стратегії поведінки щодо власного здоров'я, безпеки, міграції чи бажанні та можливості працювати, та *біологічні* – спадковість, вік, стать. Біологічні умови визначають, в першу чергу, поширеність поведінкових детермінант. Так, наприклад, молоді люди у віці 18-24 роки можуть бути переобтяжені одночасним виконанням нових соціальних ролей, великою кількістю міжособових стосунків, різким збільшенням потреб при обмежених матеріальних можливостях для їх задоволення, відсутністю життєвого досвіду у вирішенні численних проблем і перешкод на шляху до реалізації життєвих планів. Все це підвищує уразливість молоді в подальшому до соціального відчуження, що в подальшому призводить до економічної неактивності, девіантної поведінки тощо.

Соціальні детермінанти. Індивідуальна поведінка людини напряму залежить від об'єднання людей (сім'я, робота, друзі, сусідство, за інтересами, віросповіданням) на які вона в тій чи іншій мірі орієнтується. Тобто, особистісні характеристики людини – у величезному ступені це результат різноманітних умов виховання, соціальних умов життя, тих трудових і моральних настанов конкретного оточення, у якому формується особистість. Наприклад, люди в повних та неповних сім'ях, набувають різного досвіду в перші роки життя, під час виховання і навчання, виходу на ринок праці, утворення шлюбних союзів, через народження різної кількості дітей і т. ін. Релігійні групи чи люди, об'єднані певними політичними інтересами стають частіше жертвами терористичних актів. Важливу роль в міжособистісній взаємодії і дуже часто визначають поведінку людей (в тому числі економічну) наслідування та копіювання манери поведінки, життєвих пріоритетів.

Значна кількість людей має проблеми в доступі до ресурсів, які можуть допомогти вести здоровий і повноцінний спосіб життя. Люди можуть бути позбавлені доступу або мати обмежений доступ до цих ресурсів через бідність, бездомність, далеку відстань до пунктів медичної допомоги або пов'язані з цими явищами причини. З іншого боку, вони можуть бути позбавлені такого доступу через дискримінацію. У звіті про людський розвиток 2016 року "Людський розвиток для всіх" [5] зазначено, що у кожному суспільстві певні групи набагато частіше зазнають не вигідних позицій, ніж інші, і визначає глибоко вкорінені, а часто й невизначені бар'єри для розвитку. Тобто, суспільство зіштовхується з проблемами соціальної нерівності. Першопричиною якої, була і залишається економічна нерівність, яка проявляється насамперед через нерівність за доходами. Остання обумовлює нерівність у доступі до основних матеріальних благ відповідної якості: освіти, інформації, медичного обслуговування, умов проживання та праці. Нерівність обмежує здатність деяких людей

розвивати свій потенціал, а також, визначає поведінку населення, у тому числі, пов'язану зі здоров'ям: вибір раціону харчування, наявність шкідливих звичок тощо.

Таким чином, соціальні детермінанти ми поділяємо на такі групи як: матеріально-побутові умови життя (низький рівень доходу, побуту та житла); сімейні характеристики (сімейний статус індивіда і його сім'ї), соціальні зв'язки (конфлікти, дискримінація, тиск, маніпуляція з боку соціальних груп, соціальна ізоляція, міграційні зв'язки тощо) (табл. 1).

Таблиця 1.
Класифікація детермінуючих чинників процесів втрати робочої сили

Групи детермінант		Детермінанти	
Індивідуальні	Біологічні	Вік, стать, спадковість	
		Індивідуальні психофізіологічні властивості організму (слабкий імунітет, наявність фізичних обмежень, бунтарство, недостатня цілеспрямованість тощо)	
	Поведінкові	Порушення режиму праці і відпочинку	
		Низька трудова та професійна мобільність	
		Відсутність особистої мотивації до здобуття освіти, трудової діяльності, перекваліфікації тощо	
		Нездоровий та ризиковий спосіб життя та відсутність стійкого прагнення до реалізації принципів здорового способу життя	
		Безвідповідальна медична поведінка, гігієнічна та медична безграмотність	
		Девіантна поведінка (здійснення протиправних вчинків та злочинів)	
Нехтування правил безпеки під час трудової діяльності, відпочинку тощо			
Невідповідність умов праці потребам та очікуванням			
Соціальні	Сімейні характеристики	Сімейний стан	
		Зростання в неповних родинах, інтернатах	
		Наявність членів сім'ї за якими потрібний догляд (діти, інваліди, люди похилого віку)	
		Наявність інших працюючих членів сім'ї	
		Низький рівень освіти батьків	
	Нехтування принципами здорового способу життя у сім'ї батьками		
	Матеріально-побутові характеристики	Низька якість побуту та житла	
		Низький (високий) рівень доходу	
		Нерівність в доходах	
	Соціальні зв'язки	Конфлікти з оточенням, трудовим колективом, дискримінація	
		Низький рівень залучення працівників до процесів регулювання трудових відносин	
		Конфліктні відносини в сім'ї, насилля	
Низький рівень соціальної активності, соціальна відчуженість			
Наслідування асоціальної поведінки тощо			
Маніпулятивна поведінка та тиск членів сім'ї, друзів, груп за інтересами			
Соціетальні	Соціально-економічні	Структурні	
			Структурні зрушення в економіці, на ринку праці
			Диференціація у соціально-економічному розвитку окремих регіонів
			Скорочення кількості підприємств і організацій
			Низький рівень економічного розвитку території (депресивність регіону)
			Зайнятість в галузях (на підприємствах), що в більшій мірі перебувають на спаді виробництва
	Недостатнє фінансування соціальної інфраструктури		
	Інфраструктурні	Загальнодержавні (територіальні)	
		Відсутність об'єктів інфраструктури (дошкільні та шкільні навчальні заклади, транспортні комунікації, водопровід та каналізація, зв'язок, Інтернет, зони спорту і відпочинку, тощо)	
		Обмеженість доступу до об'єктів освітніх, медичних та інших послуг через низький рівень розвитку транспортної інфраструктури	
		Відсутність матеріально-технічного оснащення, технологій	
		Низький рівень безпеки транспортної інфраструктури	
		Низька якість освітньої підготовки, перепідготовки фахівців	

			Відсутність та неефективність медичних профілактичних заходів, низька якість медичної допомоги.
			Виробничі
			Шкідливі та небезпечні умови праці, забруднення робочих місць
			Недостатність соціального забезпечення на підприємстві
			Відсутність заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці
		Низька якість наявних робочих місць	
		Інституційні	Порушення перерозподілу ресурсів між різними секторами економіки
			Низькі стандарти оплати праці та соціального захисту населення
			Низькі гарантії зайнятості
			Несвоєчасність виплат зарплати
	Відсутність системного замовлення, адресної підготовки фахівців на державному, регіональному, місцевому рівнях		
	Суспільно-політичні	Відсутність ефективного соціального діалогу між роботодавцями, профспілками та державою	
		Низька ефективність діяльності правоохоронних органів щодо подолання організованої злочинності, корупції	
		Обмежені можливості для самореалізації у сфері праці, в суспільстві в цілому	
		Політична нестабільність, недовіра суспільства до влади	
		Військові конфлікти, тероризм	
		Обмеженість свободи слова та демократії	
Неефективність загального державного управління (інституту президента, уряду)			
Екологічні	Складні природно-кліматичні умови		
	Катастрофи, лиха, спричинені дією сил природи		
	Катастрофи, лиха, спричинені людською діяльністю		
	Негативний вплив через забрудненість води, землі, повітря, території		

Найбільш широкий контекст в детермінації втрат робочої сили належить соціетальним чинникам, оскільки вони надають колосальний вплив на особливості прояву соціальних зв'язків та власне індивідуальну поведінку.

Соціетальні детермінанти – чинники загальносуспільного характеру. Вони проявляються як недоліки соціально-економічного і соціокультурного розвитку, порушення функціонування різних соціальних інститутів, політичної та економічної сфер. Ми розділяємо їх на дві групи в залежності від сфери виникнення: суспільно-політичні та соціально-економічні детермінанти.

Суспільно-політичні детермінанти втрат робочої сили характеризуються погіршенням політичної ситуації в країні та її загостренням, неповноцінним функціонуванням механізму демократії, відсутністю свободи слова та правопорядку, наявністю міжнародних, регіональних та міжнародних конфліктів тощо. Особливо масштабні наслідки для здоров'я, міграції та можливості працювати мають збройні конфлікти. Світовий досвід підтверджує, що на цих територіях зростають показники смертності, інвалідності й захворюваності населення; значно обмежується доступ до медичних послуг; уряд вимушений збільшувати військові витрати, що за нестачі фінансових ресурсів негативно відображається на фінансовому забезпеченні інших сфер, особливо зменшення інвестиційної діяльності.

Соціально-економічні детермінанти втрат робочої сили виникають внаслідок проблем функціонування економічного та соціального комплексів країни. В цілому ця група характеризує соціально-економічний розвиток країни (регіону, окремої території). Тут можна виділити такі чинники, як низький рівень економічного розвитку території, яка визначає низький рівень життя населення, недостатнє фінансування охорони здоров'я, освіти, сфери рекреації та оздоровлення, високий рівень безробіття. Сюди входить також нерозвиненість медичної інфраструктури (низька доступність і низький рівень оснащення закладів охорони здоров'я, відсутність спеціалізованих установ, технологій та ін.); нерозвиненість освітньої інфраструктури (відсутність дошкільних і шкільних навчальних закладів, існування системи професійної освіти, що не відповідає потребам ринку праці тощо); нерозвиненість спортивної інфраструктури (відсутність стадіонів, басейнів, спортивних майданчиків; відсутність і економічна недоступність спортивних і оздоровчих секцій тощо); нерозвиненість рекреаційної інфраструктури (відсутність умов для літнього відпочинку дітей, економічна недоступність будинків відпочинку, санаторіїв та ін.); низька дієвість інститутів забезпечення зайнятості та соціального захисту населення. Дія даних факторів обтяжується недостатньою розвиненістю та низькою якістю транспортної мережі (особливо автомобільних шляхів), що визначає неможливість досягнення тих чи інших об'єктів інфраструктури. Сюди належить також, низька ефективність діяльності правоохоронних органів в частині контролю над незаконним обігом наркотиків, поширенням тютюнової та алкогольної продукції, боротьби з вуличною злочинністю і корупцією, попередження аварійності на дорогах.

Тобто, *соціально-економічні детермінанти* – це несприятливі умови, що виникають через закономірні процеси в економіці та суспільстві (об’єктивна складова) та через порушення функціонування галузей соціально-економічної інфраструктури та її інститутів.

У свою чергу соціально-економічні детермінанти можна поділити на *структурні, інституційні та інфраструктурні*.

Структурні детермінанти – це відносно об’єктивні умови, які важко або навіть неможливо змінити у короткостроковій перспективі.

Інституційні детермінанти – результат *низької якості управлінської діяльності (бездіяльності)* суб’єктів, які здійснюють управління процесом власне економічної діяльності, надання послуг освіти, охорони здоров’я, фізичної культури і спорту, подолання безробіття, соціальної підтримки окремих груп населення тощо на загальнодержавному та регіональному рівнях, рівні місцевих громад, підприємствах. Тобто, інституційні детермінанти це результат низької дієвості галузей інфраструктури на поставлені перед нею виклики. Наприклад, недосконалість сучасної системи соціального захисту в Україні полягає в тому, що державна соціальна допомога обмежується виплатами, без застосування активних механізмів виходу із проблемної ситуації, що призводить до зниження соціальної та економічної активності населення, поширення утриманських переконань та патерналістських очікувань.

Інфраструктурні детермінанти – незабезпеченість території виробничими, соціальними, транспортними (дороги, транспортні об’єкти), інженерними, технологічними об’єктами та засобами. Чим краще розвинутою є інфраструктура країни, регіону чи населеного пункту, тим меншим буде бажання населення виїхати звідти, оскільки місцева інфраструктура пропонуватиме ширший набір можливостей і ресурсів для особи – більше робочих місць, вищу заробітну плату, кращі можливості для споживання, вчасно отримати медичну допомогу тощо. Доступність іншого регіону в середині країни для працевлаштування, підвищує ймовірність зменшення масштабів міграції за кордон. Окремим видом тут можна назвати *виробничі детермінанти*, що являють собою шкідливі та небезпечні умови праці, забруднення робочих місць, їх низьку якість, недостатність соціального забезпечення на підприємстві, відсутність заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров’я та працездатності людини в процесі праці та ін. Вони, у своїй більшості, зумовлюються відсутністю дієвого контролю за умовами та охороною праці на підприємствах, а також повністю застарілою технологічною базою небезпечних виробництв.

Екологічні детермінанти – забрудненість навколишнього середовища, несприятливі зміни клімату та природні стихійні лиха. Вони впливають як на здоров’я населення, так і на можливість працювати за обраною професією.

Зростання екологічних проблем для суспільства пов’язане в основному підвищенням негативного впливу на здоров’я людини. Сьогодні навколишнє середовище визнається однією із ключових детермінант здоров’я, поряд зі спадковістю, способом життя, соціальними та економічними факторами. На думку Х. Бартона і М. Грант, справа не тільки у прямому фізичному впливі на здоров’я, наприклад, поганому повітрі або забрудненій воді, а виявлений непрямий вплив несприятливого середовища проживання на соціально поведінковий статус людини. Вчені у статті “Карта здоров’я середовища існування людини” [3] стверджують, що люди самі вибудували нездорове середовище проживання у містах і селищах.

Опираючись на розроблені науковцями класифікаційні схеми факторів, детермінанти втрат робочої сили, можна поділяти, також, на типи за різними підставами: залежно від характеру дії (об’єктивні і суб’єктивні); ступеня керованості (контрольовані та неконтрольовані); періодичності впливу (випадкові, закономірні та спрямовані); за масштабом прояву (глобальні, загальнодержавні, територіальні, точкові).

В результаті дослідження втрат робочої сили як відтворювальний процес, сукупність її детермінуючих факторів можна ще розділити на три групи.

До першої групи відносять детермінанти, що визначають формування робочої сили, серед яких – демографічні, міграційні та проблема формування професійних компетенцій. Другу групу складають детермінанти, пов’язані з розподілом і обміном робочої сили, наприклад, проблеми відсутності робочих місць та відсутність мотивів до праці. Третя група включає детермінанти, що визначають використання робочої сили: здійснення трудової діяльності у неналежних умовах (важких та небезпечних), відсутність ефективної системи управління безпекою праці на виробництві, відсутність гідної винагороди за працю. У свою чергу під впливом цього усього формується певний спосіб життя (економічно пасивний, утриманський, девіантний) який на кождих наступних рівнях відтворювального процесу підсилює звуження його.

Детермінанти втрат робочої сили є взаємопов’язаними та взаємозалежними, характеризуються системоутворюючим характером: дія одних посилює дію інших (рис.2). Так, політичні негаразди зазвичай руйнують економіку країни. Несприятлива економічна ситуація, супроводжуючись посиленням інфляційних процесів, зростанням рівня безробіття, негативним чином позначається на купівельній спроможності населення. Внаслідок цього знижується можливість доступу населення до закладів охорони здоров’я, відпочинку, освіти, активізуються психологічні розлади, що відображається на величині робочої сили – погіршення здоров’я. Інший приклад. Екологічні чинники з одного боку, можуть впливати на соціально-економічні детермінанти, а з іншого, самі залежать від соціальних, економічних та політичних процесів.

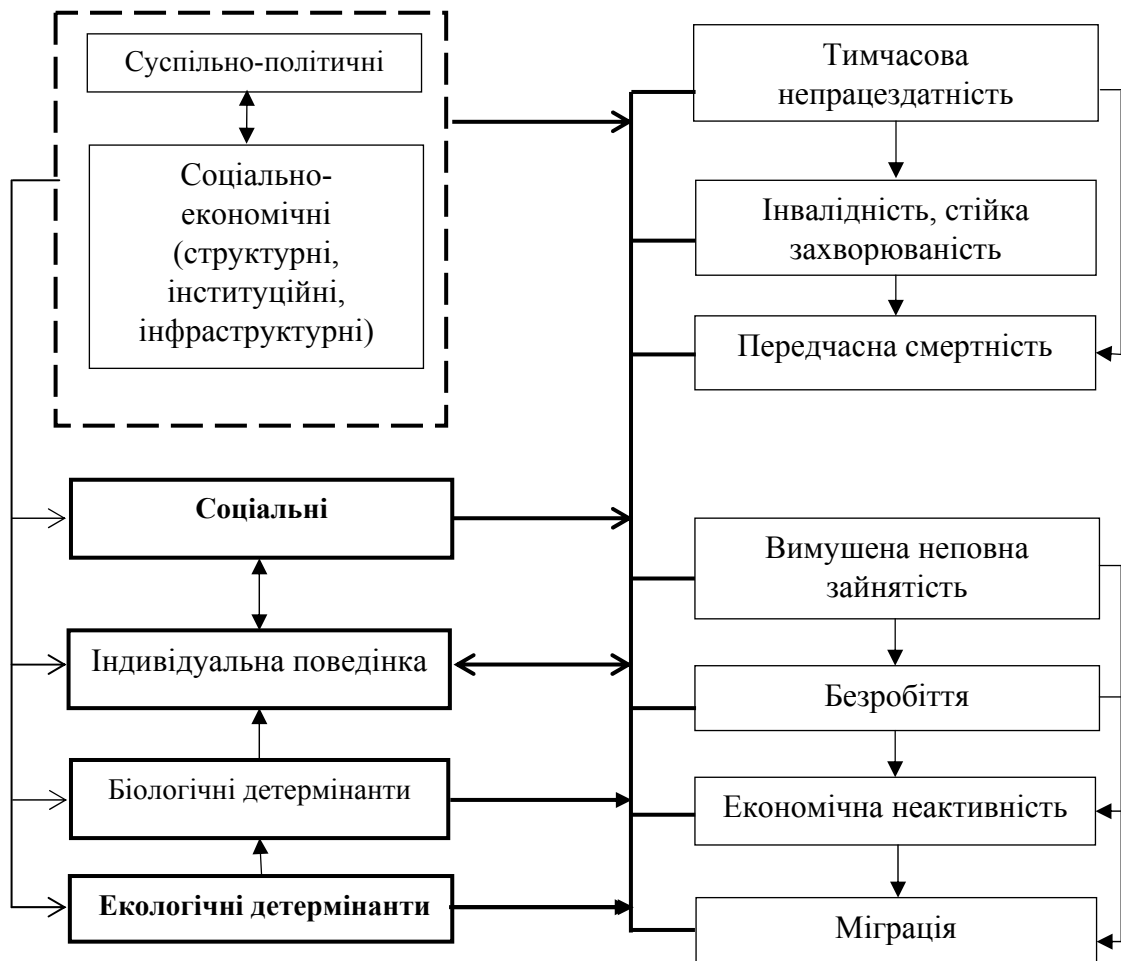

Рис. 2. Модель впливу детермінант на втрати робочої сили

По-друге, вплив детермінант на втрату робочої сили змінний і має територіальні відмінності. Науково-технічний прогрес, зміни у суспільних відносинах, соціальному середовищі неминуче позначаються на цих детермінантах. Це означає, що ступінь впливу їх змінюється з часом. Так, збройна агресія Росії проти України з 2014 року суттєво змінила структуру детермінант як смертності, інвалідності, так і проблеми на ринку праці в Україні: руйнування економічної та соціальної інфраструктури в зоні проведення ООС, анексія Кримського півострова, пограбування російськими найманцями та військовими підприємств, банків і приватних володінь, втечі багатьох жителів регіону від військових дій без необхідних засобів існування.

Висновки. На основі розробленої системи класифікації стає можливим ґрунтовно проаналізувати специфіку формування втрат робочої сили, що здатне значно оптимізувати ефективність управління трудовим розвитком держави. При цьому, потрібно вибудувати причинно-наслідковий ланцюжок. Якщо механізм такого зв'язку встановлено, то розуміння відповідних залежностей може бути використано для дій, спрямованих на попередження та зменшення втрат робочої сили, за допомогою реалізації комплексу заходів, спрямованих на обмеження впливу того чи іншого детермінуючого фактору.

В подальшому, для усунення чи зменшення негативного впливу даних детермінуючих факторів на процеси відтворення робочої сили вкрай необхідним є формування дієвих механізмів (політичні, економічні, організаційні, правові механізми, соціальні), в яких будуть реалізуватись основні процеси попередження та зменшення втрат робочої сили.

Список літератури.

1. Кундєєва Г.О., Римаренко М. К. Здоров'я в контексті розвитку економічної теорії. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 3(69). С. 139–142.
2. Шушпанов Д.Г. Детермінанти здоров'я населення: суть та особливості систематизації. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 2. С. 141–152.
3. Barton, Hugh, Grant, Marcus, (2006). A health map for the local human habitat. *The journal of the Royal Society for the Promotion of Health*. 126(6). pp. 252–253.
4. Definition of determinant in English [Online], available at: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/determinant> (Accessed 10 Feb 2020).

5. United Nations Development Programme (2016) Human Development Report 2016. New York, NY: United Nations Development Programme, 1 UN Plaza, New York, NY 10017, USA.

References.

1. Kundjejeva, Gh.O. and Rymarenko, M. K. (2014), "Health in the context of the development of economic theory", *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 3(69), pp. 139–142.

2. Shushpanov, D.Gh. (2015), "Health determinants: essence and systematization", *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, vol. 2, pp. 141–152.

3. Barton, H. and Grant, M. (2006), "A health map for the local human habitat", *The journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, vol. 126(6), pp. 252–253.

4. Oxford Languages (2020), "Definition of determinant in English", [Online], available at: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/determinant> (Accessed 10 Feb 2020).

5. United Nations Development Programme (2016), Human Development Report 2016, United Nations Development Programme, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2020 р.